Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 76 (10368) | 1977 чылдың апрель 1, пятница | 1925 чылда үнделгеннинге | Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежневтиң база А. А. Громыконуң АКШ-тың күруне секретары С. Вэнс-биле

б е с е д а з ы

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күруне секретары С. Вэнс-биле беседазы март 30-де Кремльге болган.

ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылааларга хамаарышкан хөй айтырыгларны болгаш чамдык делегей айтырыгларын тодарадып көрген совет-америк чугаалажыышкыннарның түннелдерин чугаалашкан.

Элээн хөй айтырыгларның, хамыктың мурнунда стратегтиг чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаарының дугайында чаа дугуржулганы чарары-биле холбашкан айтырыгларның талазы-биле санал-онал солчулгазын талалар үргүлчүлээрин дугурушкан.

Беседага киришкеннер: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының хузалакчызы А. М. Александров болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини М. Тук, чепсекти дужүрениш болгаш чепсегленнишкинни контрольдаарының талазы-биле агентиледдиң директору П. Уорнке болгаш АКШ-тың күруне секретарының оралакчызы Ф. Хабиб.

С Э К П о б к о м у н д а

СЭКП область комитединиң бюрозу республиканың ажылчы чоннарының 1977 чылда болгаш ниити онгу беш чылда социалистиг чарыжының негелделерин бадылааш, үлетпүрнүн, көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң болгаш республиканың улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажыл-ишчилеринге чарыштың ол негелделерин тайылбырлаарының калбак ажылын чорударын партия, профэвиледдер болгаш комсомол организацияларынга дааскан.

Тыванын ажылчы чоннарының 1977 чылда болгаш онгу беш чылда социалистиг чарыжының НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын төлептиг уткуур дээш, онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартып турар. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун болгаш бүгү ажылдың шынарын бедидеринче, күрүне планнарын чедиишкиннин-биле долдур болгаш ажыр күүседирин хандырарынче, Октябрьның юбилейин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээринче партияның кыйгырыынга харыы кылдыр республиканың ажылчы чоннары 1977 чылда болгаш онгу беш чылда социалистиг бедик хүлээлгени алганнар.

Алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир, чарыштың тиилекчилериңе моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны тыысыр сорулга-биле республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының дараазында негелделерин бадылаан.

* * *

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга республиканың социалистиг чарыжының киржикчилери — коллективтер болгаш тус-тус кижилер-даа — чарыштың түннелдерин үндүреринің үезинде барымдаалаар ужурлуг дараазында бүгү сорулгаларны чедип алырынче кол кичээнгей салыр ужурлуг:

бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам ынай бедидер, беш чылдың ай, квартал, чыл планнарын, хүлээп алган социалистиг хүлээлгелернин продукция бүдүрер, сайгарар, ону салар талазы-биле онаалдаларын ыяап-ла доллур болгаш ажыр күүседир;

бүдүрүлгенин механизастаарынга, күш-ажылды организастаарының мурнакчы аргаларын ажыглаарынга, кадрларны белеткээрин болгаш оларның мергежилин бедидерин сайзырангайжыларынга, ажыл шагының чидириин кызырарынга, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгенин сагылга-чурумун быжыглаарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер;

бүдүрүлге чорудулгаларын интенсификастаарынга, машиналарнын, дериг-черкеселдиңнин эвлечиг ажыглаарын улгаттырын база оларның анаа турар чоруун болдурбазынга, чаа-чаа күчүлерни ажыглалга киирериниң хуусааларын кызырарынга үндезилээш, бүдүрүлгениң кол-кол фойуларын ажыглаарын эвээжедир;

камналганың корум-чурумун шынгыы сагыыр болгаш социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаарын хандырар, продукцияның единицазынга чиг-этти, материалдарны болгаш акша-хөреңгини чарыгдаарын эвээжедир, ажыл төлевириниң фондузун камнаан алыр;

продукцияның бедик шынарлыг болуурун чедип алыр, бүдүрүлгениң ниити хемчээлинге дээди шынарлыг продукцияның үлүг дензизин улгаттырар;

мурнакчы дужулганы калбаа-биле пептередир, эртемниг чедиишкиннерни ажыглаар, чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинни улам калбартыр;

планнарны, онаалдаларны болгаш чарган кереэлерни өзугаар продукция бүдүрерин көвүдедир болгаш ону хереглекчилерге доктаатган хуусаазында ассортимент болгаш номенклатура өзугаар бээр;

бүдүрүлгениң болгаш бүгү ажылдакчыларның ажылының культуразын бедидер, күш-ажыл камгалалын болгаш техниканың айыыл чок чоруун хандырар;

социалистиг чарышты улам сайзырангайжыдар болгаш күш-ажылды коммунистиг өзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни улам идепкейлиг хөгжүдер, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин ажыжидер, амыдыралдың социалистиг овур-хевирин улам быжыктырар.

I. Үлетпүр, тудуг, транспорт, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазы

а) чарыштың тиилекчилерин тодарадыры

Дараазының кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни доллур болгаш ажыр күүседирин хандырган районну азы хоорайны, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның коллективтерин чарыштың тиилекчилерин кылдыр санаар:

— продукция бүдүрер болгаш сайгарарының, тудуг-монтаж ажылдарының, чүүктерни болгаш пассажирларны дажыглаарының, үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш ниитинин чемненилгезинин, коммунал-амыдырал ачы-дуза чедиреринің ниити хемчээлин улгаттырар;

— продукцияның эң чугула хевирлерин кылын үндүрерин болгаш ачы-дуза чедиреринө көвүдедир, кылдының турар тудугларны ажыглалга чогуур хуусаазында киирер;

— күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар;

— продукцияның, тудуг-монтаж ажылдарының, чүк соортулгазының болгаш ачы-дуза чедиреринің бот-үнезин чиигедир, арыг орулгаларны алыр;

— чаа техниканы, мурнакчы технологияны, чонну хандырарының лепшилгелиг хевирлерин ажыглалга киирер;

— кылын үндүрген продукцияның, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын эжиждер, чоннуң хандырылгазының культуразын белидер, продукцияның ассортиментизин калбартыр болгаш ачы-дузаның чаа хевирлерин бараалгадыр;

— ажыл шагының чидириин узуткаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, күрүнеин болгаш кооперацилың-даа өнчү-хөреңгинин камгалалын хандырар.

Ажылдың оон-даа еске көргүзүглерин база барымдаалап көөр.

б) чарыштың түннелдерин үндүреринің хуусаалары

1977 чылда хоорайларны, районнарны болгаш бүдүрүлге база организация черлериниң коллективтериниң аразынга социалистиг чарыштың түннелдерин квартал санында (IV кварталдан аңгыда) болгаш чылдыын үндүрер. IV кварталда ажылдың түннелдерин чарыштың чыл иштинде түннелдерин үндүрерде барымдаалар көөр.

в) чарыштын тиилекчилерин шаңнаары

Квартал санының түннелдериниң талазы-биле:

бирги черни эээлээн районга азы хоорайга СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүледдин болгаш ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугун болгаш 500 рубль түүнүг акша шаңналын тыысыр;

бирги черлерни алган бүдүрүлгелер, организациялар коллективтеринге СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүледдин, ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл туктарын (адырлар аймы-биле шупту 5 тук) болгаш кайызынга-даа 300 рубль түүнүг акша шаңналын тыысыр;

ийиги черни алган коллективтерге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүледдин болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тыысыр.

1977 чылдың ниити түннелдериниң талазы-биле:

бирги черни алган районга азы хоорайга СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүледдин, ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугун, бирги чергенин дипломун болгаш 800 рубль түүнүг акша шаңналын тыысыр;

бирги черлерни алган бүдүрүлгелериниң организациларының коллективтеринге СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүледдин, ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл туктарын, бирги чергенин дипломнарын болгаш 500 рубль түүнүг акша шаңналын тыысыр;

ийиги черни алган коллективтерге шилчиир вымпелдерни болгаш ийиги чергенин дипломнарын тыысыр.

Социалистиг чарышка кварталдарның түннелдериниң талазы-биле бирги черни алган районну азы хоорайны, бүдүрүлгелер, организациялар коллективтерин республиканың Хүндүлел самбыразынга, чылдың түннелдериниң талазы-биле— республиканың Хүндүлел самбыразынга болгаш «Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдарының чыл демдеглелиниң» дептеринге демдеглеп киирер.

1977 чылдың түннелдериниң талазы-биле комсомолчу-апы-ыктар коллективтериниң аразынга чарышка бирги черни алган алды коллективке ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугун тыысыр.

1977 чылда бүдүрүлгенин бедик көргүзүглерин чедип алган ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин, облпрофчөвүледдин болгаш ВЛКСМ обкомунун дипломнарыбиле шаңнаар, май 1-ни болгаш ноябрь 7-ни таварыштыр республиканың Хүндүлел самбыразынга, «Онгу беш чылдың мурнакчыларының» альбом-плакадынга, «Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдарының чыл демдеглелиниң» дептеринге бижиир, мурнакчыларның портрет-чуруктарын республиканың «Мурнакчылар аллеязынга» база киирер.

Ажылчыннарның аразынга социалистиг чарыштың тиилекчилерин шаңнап-мактаары-биле оларга УАЧД-ге баар халас 40 путёвкаларны, 40 турисчи путёвкаларны болгаш дыштанылга бажыннарынче путёвкаларны тускайлаар.

II. Көдээ ажыл-агый

а) чарыштың тиилекчилерин тодарадыры

Республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилериңе санаттырарлар болза:

Кварталдың түннелдериниң талазы-биле:

эът, сүт, дук бүдүрүлгениң болгаш садарының, малдың баш санын өстүрериниң, малдарның продуктулуун бедидериниң талазы-биле улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни доллур болгаш ажыр күүседирин чедип алган **район, колхоз азы совхоз.** Оон-биле кады колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказының көргүзүглерин база барымдаалаар.

Мал чемнери белеткээр болгаш дүжүт ажаашкынының үезинде:

(Уланчызы 3-кү арында).

Көдээ ажыл-агый специализи

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак көдээ ажыл-агыйның удуртукчу кадрларын база специалистерин бедик идейлиг чоруктун, сагылга-чурумну шыңгыы сагыырының, чаа үүлдү дилеп тыварының болгаш ажыглаарының ёзузунга кижизитпишаан, оларже кичээнгейни доктаамал угландырып келген. СЭКП-ниң XXV съездизи ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг болурун, эртемниг болгаш мурнакчы дужулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шингээдип алырын, политиктиг болгаш профессионал билиин улам бедидерин специалист бүрүзүнден негеп турар.

Көдээ ажыл-агый специализинин күш-ажылы нарын болгаш хөй янзы. Специалист — бүдүрүлгениң организакчызы болгаш технологу, кижилерниң кижизидикчизи болгаш башкызы. Ол ыяап-ла хөй-ниитичи, активчи болур. Ол бодунуң партийжи чоруун ханы харыысалга-биле, сагылга-чурумнуун инициатива болгаш ажыл-херекке чогаадыкчы хамаарылга-биле тудуш холбаар ужурлуг. Ол ажылчыннарга болгаш оларның хереглелдеринге, негелделеринге кичээнгейлиг, ажылга-даа, амыдыралгадаа үлегерлиг болур хүлээлгелиг. Кайы-даа ажыл-агыйның чедиишкин болгаш хөгжүлдези ында специалистерниң ажылга харыысалгазындан дорт хамааржыр.

«Сукпак» совхоз—семиртилге шөлүн республикага баштай ажыглаан ажыл-агыйларның бирээзи. Ол шөлге турган инектерниң бирээзи-ле, бо кышкы берге үеде безин, хонукта ортумаа-биле бир килограммдан эвээш эвес немелде дензини берип келген. Мыныг байдалды совхозка организастап тургузарынга кол зоотехник Артур Грудининниң киирген үлүү улуг. Мал чеминиң хоолулуун ол ай санында агрохимлабораторияга хынадып, малдың хүнде чиир чемин эртем ёзугаар хуваан, мал семиртириниң бүгүле мурнакчы аргаларын шингээдип ап турар. Ажылчыннарга ээлдек, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, мергежил бедидеринге дузалап, зооветөөредилгениң кичээлдерин билдилиг эрттирип келген. Оон уламындан совхозта эът бүдүрери экижээн, бо талазы-биле курлавырлар ам-даа бар. Специалист кижиниң—коммунист Грудининниң бедик харыысалгалыының бир бадыткалы ол.

«Тес-Хем» совхоз машина-техника эдилээриниң болгаш кадагалаарының талазы-биле республикада эң-не хожудаңгай ажыл-агыйларга хамааржып турган. Анаа коммунист Лапчаа Кара-оол келген соонда, байдал экижээн. Мурнунда хүнде-ле 10 хире машина ажылче үпер турган болза, ам 35—40 машина ажыглаттынып турар. Гараж, машина-трактор мастерскаязы арыг-силиг, чырык, чылыг. Механизаторлар болгаш чолаачылар бир демниг ажылдан турар апарган.

Бедик мергежилдиг, арга-дужулгалыг болгаш харыысалгалыг специалистер республикада эвээш эвес. Олар экономиканы быжыглаарының, мал болгаш чер ажылын хөгжүдериниң талазы-биле чугула айтырыгларны шиитпирлээринге бүгү күжүн болгаш билиин берип, боттарының албан хүлээлгезин хөй-ниитинин ажылы-биле холбап, партияның болгаш чазактың политиказын чонга тайылбырлап турарлар.

Ажыл-херекти тоомча чок көөр, боттарының эргехүлээлгезин болур-чогууру-биле күүсетпес, хөй-ниити ажылындан оспаксыраар, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, харыысалга чок чамдык специалистер база бар. Машина-техниканы үре-түннелдиг ажыглаарының, бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарының, механизатор болгаш чолаачы кадрларны кижизидиринин талазы-биле ажылдың ам-даа чогуур негелдеге четпезин «О. Шынаа» совхоз, Эрзинде «Чаа орук» колхоз чергелиг ажыл-агыйлардан көрүп болур. Куулар Чечек-оол агрономнаан «Алдан-Маадыр» совхозтун тараажылары эрткен чылын бир гектарга онааштыр 10 центнер дүжүт алган турда, кожазында Монгуш Дукур-оол агрономнаан «Сүт-Хөл» совхозтун дүжүдү гектардан-на 6 центнер болганын үүнүн-биле тайылбырлаарыл?

«Барлык» совхозтун Бижиктиг-Хая салбырының сүт бүдүрер, мал өстүрер болгаш өске-даа ажылдар талазы-биле чедиишкини республикага билдингир турду. Ам ындыг эвес. Оон мындыг байдалга тавлрышканы анаа зоотехниктен турган Куулар Мөңгениң харыысалга чок болганындан болган дээрзи чугаажок.

Тес-Хем районнуң совхозтарында, Кызыл районнуң колхозтарында малдың хорэмчазының эрткен чылдың бо үезинден 8—12 катап көвүдээни, «Чодураа» колхозта үрезин белеткелиниң, «Большевик» совхозта техника септелгезиниң озалдап турарын ында специалистерниң ажылга харыысалга чогубиле тайылбырлап болур. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, көдээ ажыл-агый эргелелдери олардан негелдени күштелдирер, оларның харыысалгазын бедидер хемчеглерни алыр ужурлуг.

Көдээде 442 дээди, 707 ортумак эртемниг специалистер ажылдап турар. Оларның хамаарышкан ажылды экижиткен турарын, чогаадыкчы иштиң кижизи, чаа үүлдүн нептередикчизи, эртемниг болгаш мурнакчы дужулганың чедиишкиннерин шингээдип алырының идепкейлиг организакчызы болган турарын чер-черде партия организациялары чедип алыр херек.

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ, ПРИНЦИПИАЛДЫГ ЁЗУ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик—республиканың эң улуг районнарының бирээзи. Ынчангаш Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында бо районга хой үүлдерин кылырын айыткан. Партияның болгаш чазактың ол доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң түннелдериниң болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга илеткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду болгаш санал берген эштер ажыл-херектиң амгы байдалын тодаргай анализтевишаан, моон соңгаргы перспективтиг айтырыгларже, чедир шиитпирлеттинмээн сорулгаларже улуг кичээнгейни угландырган.

Онгу беш чылдың планныг ген планны ажылдап кылган. онаалдаларын күүседир, Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш районнуң ажылчы чоннары чамдык чедиишкиннерни чедип алган болгаш мурнакчыларның саны өзүп турар. Ынчалзажок ниитизи-биле алыр болза, күш-ажылчы коллективтерде ажыл-херектиң байдалы дендески эвес, ылангыя эрткен чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг чамдык онаалдаларын район күүсетпээнин, ону чедип ап болурунуң аргалары болгаш курлавырлары бар дээрзин пленумга демдеглээн. Ылангыя мал болгаш чер ажылының продуктулуу чамдык ажыл-агыйларда куду болуп артыышаан, ажыл-агыйларның ниитики специализациязын четпес чорудун, курлавырларны багай ажыглаан турар.

СЭКП обкомунуң IV пленумунун шиитпирлеринге дүүштүр районга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин спецификастаарынга база концентрастаарынга холбаштыр экономика талазы-биле үндезилеттинмээн Чөөн-Хемчик болза хой ажыл-агыйлыг район. Бараанның продукциязының 55 хире хуузун колхозтар болгаш совхозтар оон ап турар. 1980 чылда маңаа хойнуң баш санын 214 муң чедирерин көрүп турар. Районда 9 ажыл-агыйлыг 7-зи хой өстүрер угланыышкынныг болур. Оон-биле кады сүт, эът угланыышкынныг бода малды өстүрерин база көрүп турар. Чижээ, 1975 чылга дениээрге 1980 чылга чедир бода мал 23,2 хуу, чылгы 23,1 хуу өзер. «Тыва» совхоз эът угланыышкынныг мал ажылдыг кылдыр тургуступар, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтар эът угланыышкынныг малдарның семиртилге шөлдерин тудуп турар. Ол шөлдерге 2400 баш мал турар. «Чыраа-Бажы», «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга шээр малды ажаап-дежээр семиртилгенин улуг шөлдерин тургузар.

Чер ажылының үүнүп-дужүткүрүн белидер, мал чеми культуразының тарылга шөлүн калбартыр талазы-биле улуг ажылдар чоруттунар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз колдуунда-ла үрезин белеткээр кылдыр тургуступарын көрүп турар. Районда онгу беш чылда бир гектарга онааштыр чыл бүрү 9,6 центнер тарааны, 100 центнер картофельди, 120 центнер погаапы алырын планнап турар.

Республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың доктаалында районга үлетпүрнү, тудугну, транспортту, харылааны дыка хөгжүдериниң хемчеглерин айтын турар. Чижээ, Чадаана хоорайга дой-малгаштан аксава кылыр фабриканы, амыдырал хандырылганың үш каът улуг бажының, 600 сургуул өөрешир профессионалтехниктиг училищениң бажының, 200 автомашина киирер гаражты, харылаа беллириниң бажының, районнар аразының машина-техника септээр улуг мастерскаязын болгаш өске-даа тудуг объектилерин келир чоокку каш чылдарда тудуп, ажыглалга киирер.

Ол бүгү чаа сорулгалар организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам күштедиреринде районнуң партия организациязындан негеп турар. Ынчаарга айытты-нган сорулгаларны күүседири күш-ажылчы коллективтер, колхозтар болгаш совхозтар бо чылдың планныг онаалдаларын канчаар күүседиринден улуу-биле хамааржыр апаар. Ынчалзажок эмгы үеде кол чугула ажылдар—часны тарылганын белеткелинде болгаш кыштаалаашкынның чорудулгазында улуг четпестер барын пленумнун киржикчидери ажыл-херекчи, принципиалдыг ёзу-биле демдеглээннер.

Районда чер ажылының үүнүш-дужүткүрүн бедидер, хорэннуг үрегдээр чоруккa удур демиселди күштелдирер талазы-биле комплекстиг хемчеглерни четпес чорудуп турар. Ылангыя «Октябрь 30 чылы» колхоз, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар сугтаттыг черлерни бүгай ажыглаан турар. Эрткен чылын ол ажыл-агыйлар тараа, мал чеми болгаш погаа культуларының чавыс дүжүдүн алганнар.

Мал ажылын концентрастаар талазы-биле эгелээн чамдык ажылдар кончуг оожум шиитпирлеттинин турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтун Дөргүн сүт-бараан фермазынга бода малды семирти азыраар шөлдүн тудуу ам үш чыл уламчылаан, № 3 механизастаттынган колоннаның коллективи ону кажан тудун доозары ам-даа билдинмес.

Республиканың улус ажыл-агыйын болгаш культуразын комплекстиг хөгжүдер талазыбиле партияның болгаш чазактың доктаалын болгаш СЭКП обкомунун IV пленумунун шиитпирлерин районнун парторганизацияларының ажыл-чорудулгазынга ажыглаары программа ындыг пленум хүлээп алган. Районнуң партия организациязы од чугула документилерни кижи бүрүзүнге чедир таныштырар, таныштырар ажылдарны бүгү күш-ажылчы коллективтерге күштелдирин турар. Ол сорулга-биле чер-черге коммунистерниң, ажылчы чоннарның хураалдарын калбаа-биле эрттиргилээн. Оларның киржикчилери бистин республиканың экономиказын улам ынай кодуреринин база ажылчы чоннарның амыдыралының деннелин бедидериниң дугайында партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынды дээш өөрүп четтириишкиннин илергейлевишаан, аңаа харыы кыдыр айыттынган сорулгаларны күүседириңе долу шиитпирлиин бир үн-биле илергейлеп турарын пленумга сеткиш ханыышкын-биле демдеглээн.

СЭКП райкомунун пленуму доктаалды хүлээп алган. Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын болгаш СЭКП Тыва обкомунун IV пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнун партия организацияларының сорулгаларын ында тодараткан. Айыттынган хемчеглерни боттандырарынче, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче, Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар дээш организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирери районнун парторганизацияларының эң чугула сорулгазы болур.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корреспондентизи.

Хову ажылдакчыларының слёду

«Алдан-Маадыр» совхозтун парткому, дирекциязы совхозтун бүгү механизаторларының болгаш суттатчыларычын слёдун Бора-Тайга салбырынга эрттирген.

Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга салбырының хову ажылдакчылары — хоочун механизаторлар, суттатчылар, огород ажылчыннары, алыяк ишчилер аңаа киришкеп.

Чадааның суттарылга спецификациязының эргелелиниң инженер-гидротехниги В. Филатованың «Суттаттыг шөлдерни суттарарының аргалары болгаш суттатчыларының хүлээлгези», инженер А. Тюлюштун «Суттарылга машиналарын канчаар ажыглаарыл?» деп лекцияларын слёттүн киржикчилери дыңнаан.

Совхозтун кол агроному Ч. Куулар 1977 чылда хову ажылдарының талазы-биле ап чорудар хемчеглер дугайында, кол инженер М. Донгак часкы хову ажылынга техника септелгезинин дугайында илеткелдерни база кылган.

Слёттүн киржикчилери бо чылдың часкы хову ажылдарын чедиишкиниг доозар талазы-биле доктаалды хүлээп ап, арга-дужулгазын солушкан.

Х. НОРБУ.

«Алдан-Маадыр» совхозтун Бора-Тайга салбырында профэвилед комитединиң даргазы.

СОРУК КИИРИКЧИ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Тыва АССР-ниң бүдүрүүчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалы, СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң материалдарын танышпышаан, ону амыдыралга боттандырарының толаргай хемчеглерин ак-довуракчылар база ажылдап кылган.

Ол доктаалга дүүштүр даараныпла-трикотаж фабриказын, пиво заводун, даг-дүгүнден картон кылыр чылда 12 муң тонна күүлүг цехти Ак-Довурак хоорайга тудар. Ак-Довурак—Абаза зразының оруунга чүк сөөртүр, улуг хемчээлдиг 300 автомашина кирер автокомплексти, комбинатта 2 гаражты чаарты тудуп эгелээр. Чуртталга бажыңнарын, социал культура амыдырал объектилерин тудары улам ынай хөгжүүр. 40 муң дорбелчин метр чуртталга шолун, 1100 олуттуг школаны, 120 олуттуг эмчелге болгаш спорт комплекстерин бо беш чылдың төнчүзүнге чедир тудар. Мергежилдиг кадрлар белеткээрин дүргедедип, Барыын-Хемчик районну база Ак-Довурак хоорайны кадрлар-биле хандырар дээш 600 кижи өөренир профессионал-т е х н и ктиг училищениң бажыңын тудуп эгелээр.

Комбинаттың пйнги эзлчээн ажыглалга киргени, дериг-херекселдерни адиктир ажылдадып эгелээнибиле холбаштыр эң мергежилдиг специалистерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, транспорттуң механизмнерин олче чардыктырганы чугаажок. Бо чорук комбинаттың бүгү звеноларында ажылды эде тургузарын негээн. Будүүрүлгеге шынар болгаш сан талазы-биле өскерилгелер болгулап, ону башкарарына, политмассалыг, кижизидилге ажылларын күштелдиреринге чаа негелдеп тургускан.

Партия комитединиң, комбинаттың удуртулгазының, хөй-нинти организацияларының чаа байдалга ажылды эде тургускаанында, дериг-херекселдер эдиктирилгезинде четпестер эвээш эвес болган. Дериишкиннерни эптээрде негелде, контрольдуң чогундан, төлевилел институттарының ажылының четпезинден, Палесск заводу шынар чок белеткээн дериглерни чорудуп бергениден оларны ажыглалга киирер үеде эде кылыр ужурга таваржып, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, харын-даа төрелдешкек бүдүүрүлгелериниң специалистериниң эң эки күжүн чардыктырар ужурга таварышкан бис.

Ажылда бир четпес чүве болза, мергежилдиг кадрларны белеткээринге кичээнгейни кошкак тургусканы болур. Комбинатты ажыглалга киргеи соонда олар боттарының мергежилиниң чавызындан технологтуг, электротехниктиг парын дериишкиннерни мергежилдин-биле ажыглаарда бергелерге таваржып турган. Чамдык ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалларның тургустунмаанындан, ылаңгыя чаа хүлээп алганнарның ортузунга политмассалыг, кижизидилге ажылының кошкаандан эрткен чылын күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй болган.

Үстүнде четпестер комбинаттың төлевидеттингеи күчүзүн шингээдип алырын саадаткан. Комбинат даг-дүгү бүдүрер, бараанның продукциязы сайгарар талазы-биле планын эрткен 12 чыл иштинде бир-ле дугаар күүсетпейн барган. Комбинаттың төлевилеттинген күчүзүн шингээткени 30 хуунуң орнунга ону ажыглалга киирген соонда чүгле 12,5 хуу болган. Бо бүгү хоорайның болгаш комбинаттың партия комитеттериниң болгаш эге организацияларының база будүүрүлге удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның мурнунга улуг харысалганы хүлээндирип турар.

Төлевилеттингеи күчүзүдүрген шингээдип алыр сорулга-биле партия комитеттери, комбинаттың удуртукчулары немелде хемчегларни алгызаан.

Комбинаттың пйнги эзлчээниң цехтерни, адырларын инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле четчелээн. Арыглаа фабрикачарышты эзлчегдер, цехтер, участоктар аразында улам калбарткан. Тиилекчилерге материалдыг болгаш моральдыг шаңналмактал көргүзеринниң негелделерин ажылдап кылган. Аныяк ажылчын бүрүзүн дагдыныкчылар хүлээнип ап, парын техниканы башкарарынга, ажылчын ацгының чаагай чанчылдарынга өөредип, кижизидип турар. Моон түнелинде бо чылдың эрткен пйн айларында күш-ажылдын сагылга-чурумун үрээр чорук пйн катап кызырылган.

Комбинаттың пйнги эзлчээниң ажыл-ишчилери колдуунда онгу классты дооскаш, комсомолчу путёвка-биле келген аныяктар. Амгы үеде комбинаттың чанында цехтерде, өөфабриканың тудуун бо чылын эгелээр. Цехтерни чаартып, эргижирээн дериг-херекселдерни солуурун бо чылын болгаш беш чылдың арткан чылдарында уламчылаар.

Даг-дүгүн арыглаары-биле 250 кезек эң чаа дериишкиннерни шингээдир. Ону боттандырары пес-таавы болгаш хоолай-шифер кылыр даг-лүгүүнүң эң-не үнелиг сорттарын хөй-биле алыр арганы берип, продукцияның шынарын экижидер.

СЭКП-ниң XXV съездиэ болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ж.) Пленуму чүдүрер-дүжүрер ажылды механизастаарыныө, ында ажылчыннарның санын кызырарынче улуг кичээнгейни салган. Комбинатка од база чугула айтырыг редилге пунктузунда 700 ажыг аныяк ажылчыннар ишки-бүрү мергежилди ап турар.

Бо хүннерде комбинаттың коллективи даг-дүгү бүдүреринің темпизин бедидип турар. Бир эвес январьда 4,4 муң тонна даг-дүгүн бүдүрген болза, февральда 6804 тоннаны бүдүргеи. Март айда ону 10 муң тонна ажырарын планнаан.

Ажыл-ишчилериниң чуртталга-амыдырал байдалын экижидери-биле 1977 чылда 60 аал ишки чурттаар үш бажыңны, эштир бассейниг спорт комплекизин ажыглалга киирер.

Чылда 12 муң тонна даг-дүгүндеи картон кылыр болуп турар. Механизацияны нептередириниң мурнунда арыглаачы ажылчыннарының дөрттүн бири чүдүрер-дүжүрер ажылга хаара туттунган турган. Амгы үеде даг-дүгүн 10—20 тоннаның демир-орук контейнериниге дажыглап турар. Даг-дүгүн тускай хаптарга уруп, белеткээр автоматтыг шугумну ажыглаар.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткууру-биле Ак-Довурак хоорайның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары онгу беш чылдың ийнги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Чижээ, Ак-Довурак АТБ-ниң коллективи чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседирин, үлетнүр будүүрүлгелер комбинады беш чылдың ийи чылдарының планын декабрь 15-те күүседирин хүлээнген. Коммунист Н. Панов удурткан слесарлар бригадазы беш чылды үш чылда доозар деп социалистиг хүлээлгени алган. Бо бригаданың кежигүннери сөзүнге ээ болуп, беш чылдың ийи чылдарының планын бо чылдың январьда күүседипкеп.

Аныяк хоорайның удургазулары база күжениишкинниг, социалистиг хүлээлгелердиг ажылдан турар. Олар эзлчегде 30 тонна эштти, 3 тонна колбасаны бүдүрүп болбаазырадыр эзт комбинадын, 10 муң дорбелчин метр чуртталга шолун, 150 автомашина кирер гаражты, септелге-механика мастерскаязын, бульдозерлер гаражын ажыглаалга киирер.

Бедик сорттуг рудалаш кургадыр корпус тудуунга 600 муң ажыг рубльди шингээдип алыр, ТЭЦ-ти чаартып кыяыр, шакта 35 тонна бусту ажылдап үндүрер суутуну болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирер.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Калдар-оол Данзырыктын, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Салчак Кара-ооллуң тудугжулар бригадалары, Зинаида Салчак, Галина Коляда оларның төөрлекчилер бригадалары чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бо болгаш өске-даа коллективтер бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Партком, партия организациялары камналга чурумун, хумагалыг чорукту күштелдирер дээш боттуг хемчеглерни ап турар. Ол талазы-биле ажылдан кылган хемчеглер чыл төнчүзүнге чедир 6900 гектокаллорий чылыг энергиязын, 1 миллион киловатт-шак ажыг электроэнергияны, 35 муң литр кывар-чаар күүлдерни, 50 тонна цементини, 22 муң кезек туйбуну, 60 муң рубльлиг артык кезектерин камнап алыр арганы бээр.

Республиканың будүүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле партиялың болгаш чазактың докталынга харыы кылдыр, Ак-Довурактың ажылчы чоннары боттарының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү-ле күүлдерни кылырлар.

В. БАКУЛИН,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком секретары.

Аас агитациязын экижидер Д Э Э Ш

СЭКП-ниң Тожу райкому политинформаторлар н ы ң агитаторларының, пленкелчилерниң болгаш пропагандистерниң семинарын эрттирген. «СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин күүседиринче политиктиг аас агитациязының ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның докталын амыдыралга боттандырар сорулга-биле ол семинарны райком организастаан.

Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейин демдеглээриниң бүгү-делегей ужурдузазының, делегей байдалының дугайында лекцияларны семинарның киржикчилери дыңнаан.

Онгу беш чылда районнуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының дугайында плеткелди райкүүском даргазы Л. О. Дарган ацаа кылган.

Семинарга дуржулга солчуушкуну база болган. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадында пропагандист Г. И. Коптева коллективте аас агитациязының, политиктиг өөредилгениң дугайын аңаа чугаалап берген. Партия райкомунуң библиотека эргелекчизи Е. А. Дорофеева политиктиг аас агитациязын чорудуп турар кижилерге методиктиг дузаламчы көргүзер, оларга тайылбыр-информация бээр, агитация ажылынга материалдарны сүмелээр талазы-биле хемчеглерни онзалап чугаалаан. Районда политөөредилгениң байдалын партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң орадакчызы Ч. С. Сотпа семинарны киржикчилерин танышпышырган.

Райком бюрозунда

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бюрозу районда мал кыштаглаашкынының байдалының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аңаа ажыл-агыйларның удуртукчуларын, партия комитеттериниң секретарларын олурушпурган.

«Өөк» совхозтуң директору В. Р. Евсеев, «Хадың» колхозтуң баштаар черишиң даргазы А. А. Тихеев оларның плеткелдерин бюро дыңнаан. «Өөк» совхозта малдың ажаалдазының байдалы четпес деп бюро демдеглээн. Мал чеминиң кадагалалында саңдаргай байдал плерээн. Дорт коданда хой дыка арган. Саваң холукеаалыг чемни кылбайн турар. Малдың баш санынга чидириглер бар болган. Кыштаглаашкынны хүр-чаагай доозар дээш немелде хемчеглерни алырын, малды ажаан чемгерер, суггарар талазы-биле ажылды кошкатпазын, малчыннарга шеф дузаламчызын уламчылаарын, малдың арын бакыраар, олуп-хораар чоруун болдурбазының хемчеглерни алырын, планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүседзин хандырарын, ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, партия организацияларындан СЭКП райкомунуң бюрозу негээн.

Чаңгыс аай шиитпир

«Тыва кобальт» комбинаттың «Металлург» Культура бажыңынга Хову-Аксы суурнуң коммунистериниң пинти хуралы болган. «Тываның будүүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалы болгаш СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң материалдары-биле холбаштыр суурнуң коммунистериниң сорулгаларын аңаа чугаалашкан. Ол талазы-биле плеткелди комбинатта партком секретары В. В. Жестовский кылган.

Кобальт тывызын болгаш ону будүүрүп көвүдедир талазы-биле сорулганы амыдыралга боттандырарынга комбинаттың ишчилери күш-ажылчы үлүүн киирер, аңаа коммунистер авангардчы рольду ойнаар дээрзин ол хуралга демдеглээн.

Ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидер, будүүрүлгени организастаарын сайзырангайжыдар, ооң культураазын бедидер, кижизидикчи, организакчы ажылдарны эжижадер, ажылчыннарның мергежилин бедидер дээш ажылдарны комбинатка комплекстиг чорудар талазы-биле сорулгаларны айыткан докталды ол хуралга хүлээп алган.

Партийжи амыдырал

Аныяктар Октябрьның марыжында

ДУРЖУЛГАНЫ ДАМЧЫДАР ДЭЭШ

Бүгү-эвилелдиң комсомол хуралының үеэнде бистин районнуң комсомолчу-аныяктары Улуг Октябрьны каңдыг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дугайында бүгү талалыг чугаалашкан. Ол талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерниң күүседзин дээш ажылды чорудуп турар.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдар кылдыр СЭКП ТК-га ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш чарышка районнуң 1000 ажыг оолдар, кыстары хаара туттунган.

Онгу беш чылдың баштайныр. Оларның аразында «Тээли» совхозтуң Эр-Хавак СБФ-ниң эргелекчизи М. Норбу, райпода белеткелчи С. Артына, партия ажылдакчылары С. Комбу, А. Адыгбай, Күрүне шаңналының лауреаты. Тыва АССР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы Т. Хертек, хойжулар И. Эрелчин, О. Тойбу, О. Седен-Дамбаа, механизаторлар Ч. Салчак, Ф. Донгурак, Д. Дарган, башкылар К. Комбу, С. Күдерек олар болгаш өске-даа хоочуннар бар.

Дагдыныышкын — хүндүлүг херек

гы ийи чылының планныг даалгаларын ноябрь 7-ге чедир күүседир дээш чарыш биеге бүгү аныяктар коллективтеринде калбарган.

Бо ажылдарны чогуур деннелге чорударынга, аныяктарның күш-ажылчы болгаш аажы-чаа кижизидилгезинге дагдыныышкын шимчээшкини улуг рольду ойнап турар.

Районда комсомол организациялары од чаагай шимчээшкинни хөгжүдер, ажыглаар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутткан. Дагдыныкчыларның район чөвүделин 9 кижи составтыг тургускан. Ол чөвүлел план ёзугаар ажылдап турар. Амгы үеде биеге 122 мурнакчы ишчилер аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин, тускай мергежилин бедидериниң талазы-биле ажылды чорудуп турар. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү ажылларында 133 аныяктарны шефке алган.

Бо ажыл «Мурнакчы» колхозта, райпода эки тургустунган. Ында дагдыныкчылар биле аныяктарның аразында керээнге чарган. «Мурнакчы» колхозта дагдыныкчылар чөвүлели (даргазы Кол) аныяктарның кижизидилгезинин айтырыгларын докладмад кичээнгейге алган. Чөвүлелдиң хуралдары план ёзугаар докладмад эртип турар. Дагдыныкчыларның семинарларын каш удаа организаетаан.

Боттарының үе-шагын харамнанмайн, байлак дуржулгазын аныяктарга замчылып берип, төлептиг салгалды кижизидиринге улуг үүн киирип турар дагдыныкчыларга аныяктар чоргаарлачөвүлел хуралын эрттирген. Оон киржикчилери районда бүгү дагдыныкчыларга, аныяктарга кыйгырыгны хүлээп алган. «Эң эки дагдыныкчы» деп ат дээш чарышты организаетаан. «Тээли» совхозтуң төвүнде парторганизацияның дагдыныкчылар-биле ажылының дугайын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкан.

Кылдыныган чамдык ажылдар бар-даа болза, дагдыныкчылар-биле ажылда четпестер эвээш эвес. «Тээли» совхозтуң, «Кара-Хөл» колхозтуң комсомол комитеттери (секретарьлары О. Дембрель, Ч. Күжүгет), районнуң культура кылдызинде, тудуг организацияларында комсомол организациялары ону четпес организаетаан. Оон уламындан бо коллективтерде ажылшагы үзер, ажылынга харысалга чок аныяк кижилер бар. Оларның-биле тодаргай ажылды чорутпайн турар. Чамдык черлерде дагдыныкчылар чөвүлелдериниң ажылы эрекгей. Мергежил айыбиле дуржулгазын дамчыдып турар боордан ацгыда, аныяктарның политиктиг билиин бедидеринче кошкак кичээнгей салып турар.

Ынчангаш дагдыныкчылар-биле ажылды доктаамал чорудары комсомол организацияларындан, коллективтер удуртукчуларындан негеттинип турар. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйлар удуртукчулары, профовилел ажылдакчылары боже кичээнгей салбайн турар.

С. ХЕРТЕК.
ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

ХҮНДҮТКЕЛДИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Комсомолчу Чучунай Дойнаевна Моңгуш Шагаан-Арыг ортумак школазының башкыларының болгаш ада-иелериниң ортузунда хүндүткелдиг ажылдап турар. Ол эге класстар башкызы.

Комсомолчу башкыга эң берге, өөредилгези кошкан турган 3-нү классты хүлээдип берген. Күш-ажылга ынак башкы класстың 100 хуу өөредилгезин чедип ап шыдаан.

Фотозу А. МЕЛЬНИКОВТУУ.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

«Коммунизмче орук» колхозтуң экономиказынга бир кол черни хой ажылы эзлеп турар. Оон № 1, 3, 4 хойжу бригадаларының ажылының кол угланыышкыны хойнуң баш санын өстүрери, дук бүдүрери болур. А бистин № 2 бригада эзт, дук бүдүрер кылдыр специализастаттынган.

Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү малдарны тургузу азырап, хүнүн-не чылыг суг берип, одарларны далбыйлап келген.

Бистин № 2 бригадада малдың байдалы хүр-чаагай, хорамчазы эвээш. Комсомолчу путёвка-биле бо бригадага хойжулап киргениден бээр ам үш чыл чоокшулап орар. Баштайгы чылында дузалакчы кадарчы турдум. Улуг хойжухораганны хүр кыш ажырарын, 1 хураганда 2,1 кг дуктуг алырын, 10 тонна сигенни кезип белеткээрин, 1 класстыг хойжузунуң шынызылгазын чедип алырын хүлээнген мен. Бодумнуң билиг-мергежилимни бедидер дээш Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң III-кү курузунда бот-өөредилгеліг өөренип турар мен.

«Хойлуг кижи каас» деп тыва улустуң үлегер домаа бар болгай. Ынчангаш бодум хуумда хойжунуң күш-ажылынга чоргаарланыр, ону хүндүлээр мен.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга алдар кылдыр СЭКП ТК-га ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш республиканың комсомолчу-аныяктарының социалистиг чарыжының 1976 чылда түнелиндеи ёзугаар Кремльге чурукка тырттырар хүндүлүг эргени чаалап алган оолдар, кыстар-биле кады Москвага четкеш, келдим. Ол дээрге, биске улуг идегел-дир.

Тораан колхоз, совхозтарынга комсомолчу путёвка-биле хойжулаарын аныяктарга сүмелексээр-дир мен.

Рита СЕРЭЭДАР,
Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу.

АНЫЯК САКМАНЩИКТЕР

1977 чылдың сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээринге мал кыштаглаашкынын хүр-чаагай эрттирери чугула черни эзлеп турар. Бо дугайын Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Чаңгазында онаалап айыткан. Ону Тес-Хем районда комсомол комитеттери амыдыралга боттандырып, малчыннарның ажыл-ишинге дузалажып, аңаа үлүүн киирип турар.

Мал оолдаашкынының үезинде чаш төлдү чидириг чокка камгалап алырынга идепкейлиг киржири аныяктарның шалыпчы хөрээ апарган. Ылангыя аныяк сакманщиктерни оларже чорудар ажылды комсомол комитеттери организастыг чоруткан. Оон түнелиндеи районда 175 комсомолчулар болгаш аныяктар сакманщиктеп үнгеш, бедиткен хүлээлгелерни алган.

Чижээ, «Ак-Эрик» колхозтуң комсомолчу сакманщиктери «Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга—60 шалыпчы неделя» деп күш-ажылчы шалыпчы эзлчегде киржип, районнуң бүгү сакманщиктерин кыйгырган. Олар тер, эрткен чылгы школа доозукчулары «Тес-Хем» совхозта Тамара Күрү, «Чодураа» колхозта Тамара Минчей олар бо чымыштыг ишке шудургузуп көргүскен. ВЛКСМ райкому болгаш комитеттери эрткен чылын мал оолдаашкынының үезинде 120 оолдар, кыстарны комсомолчу путёвка-биле сакманщиктедип аңтыкарган. Оларның күжү-биле малдың 12704 чаш төлүн менди доруктурган. Бо чылын сакманщиктер саны 55 кижиге көвүдээн. Ынчалыбиле малдың 14 муң баш чаш төлүн доруктуруп өстүрерлер.

Бо чылын районда мал оолдаашкыны эрте эгелээн. Амгы үеде ол чугула кампания изиг-түлүк. Күскү дужут ажаан алышкыны-биле бир дөмей, амгы үеде кол дүжүдүүс—малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыры болур.

Бо кыштаглаашкын эзлээн берге уржуктарны таварыштырган. Чүл двае, соок улуг, чамдык черлерде хөртүктеп каапканындан хойнуң дуюглары тастаар чоруктар бар. Моны ажыл эртериниң хемчеглерин ап турар.

А. КОМБУ,
ВЛКСМ Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

Мал ажылы—аныяктарның шалыпчы ижи

күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалынга дүүштүр улуг ажылдар колхозуска чоруттунар. Торүүр хойларны чаңгыс коданга-ла 300—400 баш турганыдан 600—650 баш чедир моонцээн. Чоокку чылдарда ол 800—1000 баш чеде бээр.

Колхоз онгу беш чылдың бирги чылында планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседкен. А № 3 хойжу бригада республиканда бирги, № 4 бригада ийнги черни эзлээн. Ол бригадаларның кежигүннери шупту комсомолчу-аныяктар. Бо кыш малчыннарга эзлээн бергелерни таварыштырып турар. Соок дыңзыг, хар улуг чаттан Мал эттаар ар-тажок хүннер болза таваржып турулаан. Малды хүр-чаагай кыш ажырарының бүгү-де хемчээн ап, арын бакыраан дардан, специалистерден арга-сумени ап, бергелерни ажып эртип, мал ажылының чажыттарын шингээдип ап турар мен. Бригадада малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгезин ай санында эрттирип, дуржулга солчулгазын организастап турары, ылаңгыя аныяк малчыннар бистерге, өөредиглиг болуп турар. Амгы үеде ийнги классты хойжузу мергежилди чедип алдым.

Эрткен чылын бодумнуң хүлээвгеним 450 хураганны хүрменди кыш ажырган, бир хурагандан-на 2 кг дуктуг кыртып алган мен. Чайын 10 тонна сигенни кезип, алган социалистиг хүлээлгемни күүсеткен мен.

Киев областың малчыннарының кыйгырыынга сорук киргеш, бистин хойжулар боттарының күрзаырларын саадап көргеш, белеткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Мен 460 пинтизи-биле 3400 хураганны менди ап, доруктурарын хүлээнген.

Бо колхозта комсомолчу-аныяктарның бедиткен хүлээлгези ам күүсеттинип турар. Комсомолчу сакманщиктер В. Чазыр—257, С. Сотпа—230, Т. Соян—113 хураганны доруктурун, алган хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

«Ак-Эрик» колхозтуң комсомолчуларының кыйгырыын деткип, районнуң бүгү ажыл-агыйларында аныяк сакманщиктер бедиткен хүлээлгелерни алган. «Чодураа» колхозта—47, «Тес-Хем» совхозта—55 сакманщиктер бо хүннерде хойжулар коданнарында чеде берген. Оларның аразында эрткен чыдын 318 хураганны ажаан өстүргеш, республика чемпиону болган Билчеймаа Бопуймаа, Мария Карма шаңнаш дуржулгалыг сакманщиктер, эрткен чылгы школа доозукчулары «Тес-Хем» совхозта Тамара Күрү, «Чодураа» колхозта Тамара Минчей олар бо чымыштыг ишке шудургузуп көргүскен. ВЛКСМ райкому болгаш комитеттери эрткен чылын мал оолдаашкынының үезинде 120 оолдар, кыстарны комсомолчу путёвка-биле сакманщиктедип аңтыкарган. Оларның күжү-биле малдың 12704 чаш төлүн менди доруктурган. Бо чылын сакманщиктер саны 55 кижиге көвүдээн. Ынчалыбиле малдың 14 муң баш чаш төлүн доруктуруп өстүрерлер.

Бо чылын районда мал оолдаашкыны эрте эгелээн. Амгы үеде ол чугула кампания изиг-түлүк. Күскү дужут ажаан алышкыны-биле бир дөмей, амгы үеде кол дүжүдүүс—малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыры болур.

Бо кыштаглаашкын эзлээн берге уржуктарны таварыштырган. Чүл двае, соок улуг, чамдык черлерде хөртүктеп каапканындан хойнуң дуюглары тастаар чоруктар бар. Моны ажыл эртериниң хемчеглерин ап турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» ортумак школазының комсомолчуларының болгаш школачыларының республиканың бүгү школачыларына кыйгырыын Тес-Хемниң бүгү школачылары изин-биле детки-вишаан, малчын коданнарга 6 муң ажыг укчугаштыны даараан, чоруткан. Ол чугула ажылга чүгле школачылар эвес, харын районнуң албан, организация черлери, комсомол комитеттери идепкейлиг киришкен.

ВЛКСМ райкому районнуң аныяк сакманщиктериниң ортузунга социалистиг чарыштыг улам калбартын, мурнакчыларга шаңнаш-макталдарны тыпсырынче кичээнгейни күштелдирип турар.

А. КОМБУ,
ВЛКСМ Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

Тыванын ажылчы чоннарынын 1977 чылда болгаш онгу беш чылда социалистиг чарыжынын НЕГЕЛДЕЛЕРИ

(Төнчүү. Эгезин 1-ги арында).

он хонуктун иштинде мал чемнери белеткээринге болгаш дүжүт ажаан алыышкынынга эң хөй немелде өзүлдени чедип ап, ажылдын деннелгелиг аргаларын эн-не калбак-биле ажыглаарын хандырган, а соолгу түннелдерин үндүрериниң үезинде—тараанын дүжүдүнүң, иниги чыылдазының болгаш ону өскүнеге садарының талазы-биле планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен, малды чемнер-биле эң-не хөй кылдыр хандырган районнар.

1977 чылдың иниги түннелдериниң талазы-биле:

а) кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерив, тарааны, эттиг, сүттү, дуктү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир база оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер, техниканы болгаш суттаттыг черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле улус ажыл-агый планнарын база социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседирин чедип алгаш, камналганың чурумун хандырар болгаш продукциянын бот-үнелин чигедир талазы-биле даалгаларны болгаш хүлээлгелерни күүсеткен **район, колхоз азы совхоз.**

б) сеттелге болгаш солчулга фондузунуң, техниктиг болгаш бүдүрүлге хандырылгазының, чүк сөөртүрүнүң талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен, колхозтарның болгаш совхозтарның машина-трактор, комбайн парыгының кылыр ажылының дыка улгалырына идиг кылган, мал ажылын механизастаарының планнарын күүсеткен «Сельхозтехника» салбыр, (каттыжыышкыны);

в) суг ажыл-агыйының тудугларын суттарылгага белеткээр, ажыл-агыйларның иштики суттарылга системаларын сеттээр, техниктиг хандырылга кылыр талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен, колхозтарның болгаш совхозтарның экижиткен черлеринден бедик дүжүттү алырын хандырган **суттарылга системаларының эргелели;**

г) күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгалдарны эн-не эвээштеткен, кылган продукциязы бедик шынарлыг болбушаан, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсеткен, эң дээрө көргүзүглерни чедип алган **колхозтар болгаш совхозтар бригадалары, фермалары болгаш звенолары;**

быжыглаттынган участоктарындан кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүт алырын чедип алган **хову бригадалары болгаш звенолары:**

Бригадаларның болгаш звеноларның аттары	Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Кызыл болгаш Тоожу районнар	Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар	Эрзин, Тес-Хем, Өөр, Монгун-Тайга районнар
Трактор-хову бригадалары — тараа культураларының дүжүү (центнер-биле)	17	15	11
Кукуруза өстүрер бригадалар болгаш звенолар — погаан массанын дүжүү	210	190	140
Ногаа өстүрер бригадалар болгаш звенолар — ногаа дүжүү	160	140	130
Картофель өстүрер бригадалар — дүжүт	120	100	90
Суттарыкчылар звенолары; тараа культураларының хөй чылдыг сигеннериниң	25 30	20 28	14 23

Бедик шынарлыг мал чемин бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле планныг показаларны эн улуу-биле ажыр күүседирин чедип алган **мал чемин белеткээр талазы-биле бригадалар болгаш звенолар** (мал чеминиң анализиниң сан-медээлериниң талазы-биле).

Далганны агрегаттарга (анализтиң сан-медээлерин бөлүгаар) бедик шынарлыг ажылдан кылыр талазы-биле эң эки түннелдерни чедип алган **витаминнинг сигген далганын белеткээр бригадалар болгаш звенолар:**

АВМ-0,4	I чер	300	топпадан эвээш эвес
	II чер	250	« »
АВМ - 0,65	I чер	500	« »
	II чер	420	« »

Малдың баш саны менди турда, төрүүр чүс хой бүрүзүндеп-не 100 болгаш оон хой хураганнарны алган, а ол ышкаш дүк бүдүрериниң планын күүсеткен **хой бригадалары.**

100 инектен болгаш дунгуш хунажыннардан 90-даан эвээш эвес бызааларны алырын, сүттүң 60 хуузундан эвээш эвезин I сорт-биле саларын болгаш эрткен чылдыы-биле деннээрге сүттүн продуктулуг чоруун бедидерин дараазында хемчээлдерге хандырган **сүт-бараан фермалары:**

	Саалда үезинде сүттүн продуктулуунун өөлүдели			
	1501—2000	2001—2500	2501—3000	3001—3500
Фермалар	9	6	4	2

Малдың баш саны менди турда 85-тен эвээш эвес бызааларны болгаш хонуита ортумаа-биле 600 грамм немелде дезинин алган **эт угланыышкынныг инек фермалары;**

д) алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылдың эң бедик түннелдерин чедип алган **хову ажылының болгаш мал ажылының кол профессияларының ажылдакчылары:**

— К-700—3300, ДТ-75—1600, МТЗ—1100 тракторларга чижек эталон гектарларны ажылдап кылган **тракторист-машинистер;**

— сезон дургузунда тараа бастырар комбайнерлер болгаш кодээ ажыл-агый культураларының талазы-биле **суттарыкчылар (ц/га):**

	Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Кызыл, Тоожу районнар	Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнар	Эрзин, Тес-Хем, Монгун-Тайга районнар
Комбайнерлер	8000	6000	4000
Тараа суттарыкчылары	28	23	17
Хөй чылдыг сигеннер суттарыкчылары	30	28	23

Хойларның баш санын менди арттырып алырын хандырган, дүк кыргып алырының талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсеткен, бодүүн дүктүг болгаш чартык бодүүн дүктүг төрүүр чүс хой бүрүзүнден 105-тен эвээш эвес хураганнарны, чартык парын дүктүг төрүүр чүс хойлардан 110-дан эвээш эвес, парын дүктүг төрүүр чүс хойлан 120-ден хөй хураганнарны алган **хойжулар.**

Хой бүрүзүнден хонуита ортумаа-биле 150 граммдан эвээш эвес немелде дезинин алган күрүнеге **дужаар дээн хойларның болгаш иртеренің семиртилгезинде хойжулар.**

Бызааларны азыраар талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсеткен база инектериң баш санын менди арттырып алгаш, оларның сүт талазы-биле продуктулуун эрткен чыл-биле деннээрге дараазында хемчээлдерге улгаттырарын хандырган **сүттүг кодан малдың саанчылары болгаш малчыннары:**

	Саалда үезинде сүт талазы-биле продуктулуунун өөлүдели				
	1501—2000—	2001—2500	2501—3000	3001—3500	3501—4000—
Саанчылар	13	9	6	3	2
Малчыннар	11	7	5	2	1

Малдың баш санын менди азыраан, хонуита ортумаа-биле 700 граммдан эвээш эвес немелде дезинин алган, алды **ай чедир назылыг бызааларны өстүрер талазы-биле бызаа ажаакчылары болгаш малчыннар.**

Малдың баш саны долузу-биле менди турда, хонуита ортумаа-биле 600 граммдан эвээш эвес немелде дезинин алган **чаш малды ажаар талазы-биле малчыннар.**

Малдың баш саны долузу-биле менди турда, хонуита ортумаа-биле 750 граммдан эвээш эвес немелде дезинин алган **мыйыстыг бода малды семиртир малчыннар.**

Малдың баш саны долузу-биле менди турда, 100 инектен база дунгуш хунажындан 90 бызааларны алган **эт угланыышкынныг малдың малчыннары.**

Малдың баш санын долузу-биле менди арттыргаш, продукцияны, чаш малды алыр талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге эң эки түннелдерни чедип алган **чылгычылар, ивижилер, хаван ажаакчылары, күш ажаакчылары болгаш теве ажаакчылары.**

б/ чарыштың түннелдерин үндүрериниң хуусаалары

Социалистиг чарыштың түннелдерин мынчаар үндүрер:

1977 чылдың баштайгы үш кварталдарының талазы-биле—районнар, колхозтар болгаш совхозтар аразынга; иниги-биле 1977 чылдың түннелинге дөртү кварталды инирштирип турган—районнар, кодээ ажыл-агыйның бүтү бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының, ажылчыннарның база колхозчуларның аразынга.

Мал чемин белеткээр болгаш дүжүт ажаар үезинде районнар аразында чарыштың үш зона аайы-биле деналалап үндүрер болгаш мал чемин белеткээр база дүжүт ажаар ажылдар төвгеи соонда — 1977 чылдың ноябрь 1-де үндүрер.

в) чарыштың типлекчилеринге шаннал-макталдар

1977 чылдың I, II болгаш III кварталдарының түннелдериниң талазы-биле— районга, колхозка азы совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын база районга 500 рубль, колхозка азы совхозка—300 рубль хемчээлдиг акша шанналдарын тывыскаш, оларны республиканың Хүндүлел самбыразынга киирер.

Мал чемин белеткээр болгаш дүжүт ажаан алыр үеде чарыштың декада түннеделерин үш зоналар аайы-биле чорудар: төп зона—Кызыл, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Тоожу районнар: бөрүүн зона—Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнар; муруу зона—Эрзин, Тес-Хем, Өөр болгаш Монгун-Тайга районнар. Типлекчи районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200 рубль хемчээлдиг акша шанналын, э долу түннелди үндүрүп турда—500 рубльдиң шанналын тыпсыр.

Иниги-биле 1977 чылдың түннелдери-биле:

бирги черни эллээн **районга** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергенин дипломун болгаш 1000 рубль хемчээлдиг акша шанналын тыпсыр;

бирги черни эллээн **колхозка** азы **совхозка** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, I чергенин дипломун болгаш 500 рубль хемчээлдиг акша шанналын, ийиги черни эллээннерге—II чергенин дипломун тыпсыр болгаш фөвдудан дашкаар автобус садар;

бирги чердерни эллээн «Сельхозтехниканың» **салбырынга** (каттыжыышкынынга) болгаш суттарылга системазының эргелелинге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, I чергенин дипломун болгаш кайызынга-даа 300 рубль түннуг акша шанналын тыпсыр.

Кварталдар болгаш иниги-биле 1977 чылдың түннелдериниң талазы-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле шаннаткан **районнарны, колхозтарны** болгаш **совхозтарны, «Сельхозтехника» салбырын,** суттарылга системаларының **эргелелин** республиканың Хүндүлел самбыразынга болгаш «Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдарының чыл демдеглелиниң» Дептеринге киир бижиир.

Колхозтарның болгаш совхозтарның бригадаларынга, фермаларынга болгаш звеноларынга:

Трактор-хову бригадаларынга	—чаңгыс бирги чер —ийи ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 500 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы
Кукуруза өстүрүкчүлериниң бригадаларынга, звеноларынга	—чаңгыс бирги чер —чаңгыс ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 200 рубль акша шанналы
Суттарыкчылар звеноларынга	—чаңгыс бирги чер —чаңгыс ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 250 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 150 рубль акша шанналы
Мал чемин бедеткээр бригадаларга болгаш звеноларга	—ийи бирги чер —үш ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 250 рубль акша шанналы
Витаминнинг сигген далганын белеткээр бригадаларга болгаш звеноларга	—чаңгыс бирги чер —ийи ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 200 рубль акша шанналы
Картофель болгаш ногаа өстүрүкчүлериниң бригадаларынга болгаш звеноларынга	—чаңгыс бирги чер —чаңгыс ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 250 рубль акша шанналы
Мыйыстыг бода мал фермаларынга	—ийи бирги чер —ийи ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 400 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы
Хойжу бригадаларга	—ийи бирги чер —үш ийиги чер	I чергенин диплому болгаш 400 рубль акша шанналы II чергенин диплому болгаш 300 рубль акша шанналы.

1977 чылдың түннелдери-биле чарышка бирги черлерни эллээн комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында алды коллективтерге ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш кайызынга-даа 200 рубль акша шаннаалдарын тыпсыр.

1977 чылдың болгаш иниги-биле беш чылдың түннеддери-биле чарышка шылгаран үнген кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларын СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле шаннаар, чылдын-на май 1-де болгаш ноябрь 7-де оларны республиканың Хүндүлел самбыразынга «Онгу беш чылдың мурнакчылары» альбом-плакатка, «Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдарының чыл демдеглели» Дептерге киир бижиир; мурнакчыларның портреттерин чылда бир катап «Мурнакчыларның республика аллеязынга» киирер.

1977 чылдың чарыжының типлекчилерин—совхозтар ажылчыннарын, колхозчуларны, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигдерин шаннаары-биле УАЧД-же халас 40 путёвканы, турисчи болгаш дыштаныр бажыныарга бааР 40 путёвканы үндүрер.

* * *

Октябрьның социалистиг-Улуг революциязының 60 чылын телеттиг уткуур дээш социалистиг чарышка эң бедик түннелдерни чедип алган улус ажыл-агыйының коллективтерин болгаш мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин-биле шаннаарына болгаш Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсырына киирер.

III. Иниги-биле онгу беш чылдың түннелдери-биле социалистиг чарыштың типлекчилерин шаннап мактаары

Чарыштың типлекчилери: районнарга болгаш хоорайларга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң тураскаал Кызыл туктарын, I чергенин дипломнарын болгаш кайызынга-даа 1500 рубльдин акша шаннаалдарын тыпсыр; колхозтарның болгаш совхозтарның, бүдүрүлге черлериниң база организацияларының коллективтеринге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң тураскаал Кызыл туктарын, бирги чергенин дипломнарын болгаш кайызынга-даа 700 рубльдин акша шаннаалдарын тыпсыр. Чарыштың типлекчилери районнарны, хоорайларны, ажылчы чоннарның коллективтерин республиканың Хүндүлел самбыразынга, «Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдарының чыл демдеглелиниң» Дептеринге киирер.

Иниги черлерни эллээн колхозтарның болгаш совхозтарның, бүдүрүлге черлериниң база организацияларының коллективтеринге тураскаал вымпелдерни болгаш кайызынга-даа 500 рубльдин акша шаннаалдарын тыпсыр.

Күш-ажылга эң бедик көргүзүглерни чедип алган, социалистиг чарышка эң шылгаран үнген ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш албан-хаакчыларны ССРЭ-ниң чазак шаннаалдары-биле, адырның чогуур министерстволарының болгаш профсвилел ТК-ларының хүндүлүг дипломнары-биле болгаш өртектиг белектери-биле шаннаарына киирер. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаннаар. «Онгу беш чыдың мурнакчылары» альбом-плакатка, «Онгу беш чылдың күш-ажылчы алдарының чыл демдеглелиниң» Дептерге киир бижиир, оларның портреттерин «Мурнакчыларның республика алдеязынга» киирер. УАЧД-же, дыштаныдга бажыныларынче халас путёвкалар-биле, турисчи путёвкалар-биле шаннаар.

1977 чылдың март 21-де СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел, ВЛКСМ обкому бадылаан.

СОВЕТ-МОЗАМБИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

МАПУТУ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Мозамбикти хостаарының фронтузунуң ТК-ның Даргазы, Мозамбик Улусчу Республиканың Президентизи Самора Монзес Машелдин аразында чугаалажыышкыннар аңаа март 29-та эгелээн.

Чүректиг ханызындан найыралдыг байдалда эртип турар чугаалажыышкыннарның үезинде ийи тала боттарының чурттарының иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларының дугайында информация солушканнар.

Н. В. Подгорный СЭКП-ниң XXV съездизинге хүлээп алдынган онгу беш чылдың планнарын, тайбың болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хосталгазы база хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демиселдиң программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың практиктиг базымнарының дугайын чугаалаан.

С. Машел Мозамбикке колониализмниң уржуктарын чок кылыры, социал-экономиктиг деннелгелиг чаартылгаларны боттандырары дээш мозамбик улустун демиселиниң дугайын дыңнаткан. Ол демиселге ажылчыннарның болгаш тараачыннарның мурнакчы партиязы болур Мозамбикти хостаарының фронтузун (ФРЕЛИМО) тургусканының чугула ужур-дүзазын ол демдеглээн.

Ийи таланың кады ажылдажылгазын улам ыңай хаыладырының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Чугаалажыышкыннарга совет болгаш мозамбик албан кижилери киришкен.

Март 30-да совет-мозамбик чугаалажыышкыннарны уламчылаан.

Ийи тала партиялар болгаш күрүнелер аразының совет-мозамбик харылзааларының хөй айтырыгларын бүгү тала-биле чугаалажып көргеннер. 1976 чылдың майда Мозамбиктиң партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге аян-чоруунун үезинде чедип алдынган дугуржуушкуннарга долузу-биле дүүшүп ийи чурттарның найыралдыг кады ажылдажылгазының чедишкининг хөгжүп турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн.

Кайызынга-даа сонуургалдыг боон турар делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-опал солчулгазы база болган.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан эп-хуузунун, бот-боттарын билчириниң байдалында эрткен.

Чугаалажыышкыннар амдаа үргүлчүлээр.

* * *

Март 30-да Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур албанның кижилери Мозамбиктиң национал хосталгазы дээш демиселдиң маадырларының турааскаалынга чечек салганнар.

Шолге хүндүлүг таныылды чыскааган. ССРЭ-ниң болгаш МУР-нуң күрүне гимнерин күүсеткен.

Чечек салып турда ФРЕЛИМО-нуң Политиктиг Доктаамал Комитединиң болгаш ТК-ның кежигүнү, хөгжүлдениң база экономиктиг планнаашкынның министри М. Душ Сангуш киришкен.

Пакистанның чаа чазаа

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Пакистанның премьер-министри Зульфинар Али Бхутто март 30-да чаа чазакты тургускан. Оон составынга 21 министр, а ол ышкаш кол прокурор киргеН. Чурттун президентизи Илахи Чоудри пакистан чазактың чаа министрлериниң даңгыраан алган.

Мурнунда камгалалдың болгаш даштыкы херектериниң күрүне министри чораан Азиз Ахмад даштыны херектер министри болган.

Пакистанның чаа чазаанын составында мурнунда турган чазактың 11 кежигүннери киргеН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

Эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи

Финляндияның найысыалынга чили улустун демиселиниң эп-сеткил каттыштырылгазының массалыг митингизи болган. Митингге Финляндияның коммунистериниң чалааны-биле ында чеде берген Чилиниң Компартиязының Чингине секретары Луис Корвалан, а ол ышкаш ФКП-ниң даргазы А. Саариненн чүве чугаалаанар.

Пиночеттиң фашистиг хунтазынга удур чили патриоттарның демиселинге делегейниң хөй-иниги-биле калбак деткимчези улуг рольду ойнап турар деп, бодунуң чугаазынга Луис Корвалан демдеглээн. Чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү делегейде калбарган шимчээшкини эвес болза, хунтаның үүлгедиглери оондаа улуг болур ийик.

Чили патриоттарның демиселиниң эп-сеткил каттыштырылгазының делегейде калбак шимчээшкиннери улуг түннелдерлиг болган. Оларның бирээзи болза фашистиг кара-бажындан Луис Корваланны хостааны болур деп, ФКП-ниң даргазы А. Саариненн демдеглээн. Шериг-фашистиг хунтага удур чили улустун демисели тиилелгебиле, чуртка демократтыг тургузуутну катап тургузарыбиле доостур дээрзинге бүзүрелди оратор илереткен. Оон магадылалы болза делегейниң калбак хөй-иниги-биле деткимчези-биле хунтага удур демиселди чорудун турар чили патриоттарның, коммунистиг партиязының, Чилиниң бүгү демократтарының быжыг туруштуг чоруу болур.

БЕНИН УЛУС РЕСПУБЛИКА

ЧУРУКТА: чурттун дашкаар үндүр садар кол барааны болур пальма үзүн бүдүрүп үндүрер заводта.

Н. БАРАТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ УРАН ЧҮҮЛ КӨРҮЛДЕЗИ

Школачыларның часкы дыштанылгазы эгелээни-биле капсырлаштыр Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы ортумак болгаш Мөген-Бүрен 8 чыл школаларының өреникчилериниң аразында Октябрьның 60 чыл оюнга турасказаткан уран чүүл көрүлдези болган. «60 чылга—60 шалыпчы неделя» деп девизтиг адаа-биле эрткен ол көрүлдеге кайы-даа школа багай эвес белеткенген, уругларның бот-тывынгыр, күүседикчи, чогаадыкчы талантызы чүүл-бүрү жанрлар талазы-биле солун, кижизидикчи уткашынарлыг илереттинген.

Мугур-Аксы ортумак школаның А. Чыргал-оолдуң «Революция күштү берген», «Вперемос!» — Тиилээр бис!» (чили патриоттарның ыры) деп ниити ырлары, эвилелдешкен республикаларның акыдүнмалышкы эп-найыралын көргүскен литература-музыкалыг «Улуг өргээ» деп композициязы, мөген-бүренчилериниң сценажыткан «Кодан, Аскыр-Дагаа болгаш Дилги» деп тослучуругу көргүзүү, школачы кожаңнары, хылдыг хөгжүм ансамбли көрүкчүлерни сонуургаткан. Үстүнде чугаалаттынган композициялыг көргүзүглер болгаш күүселделер ол школаларның чылдан чылче чаңгыс аайланып келген санчурагайларлыг, чурук-хөрүктерлиг, бир хеп болу берген монтажтарындан адырлып бар чыдарын көргүскен. Түс-түс күүселделерден Р. Сааның «Авам үнү», М. Өнермаа биле Н. Урананың «Бызаа», ооларның «Оой-оой!» деп ырлары, С. Чойганмаанаың акробатиктиг көргүзүү, Х. Эрес-оолдуң сыгыды (Мугур-Аксы), У. Иргиттиң уран номчулгазы, Ю. Донгактың «Койгунак» деп ырызы (Мөген-Бүрен) эки үнелелди алган. Дуэттер, трио-лар, квартеттер, ооларның, уругларның ыры, танцылар ансамбльдери, шиижиткен көргүзүглер—репертуарның дөй талалының херечилеп турган. Ортумак школадан Кан-оол Света, 8 чыл школазындан М. Успун боттарының чогаатканы шулуктерин номчаан. Маңаа хамаарыштыр уругларның бот-чогаадылгазынга негелделиг болуру, оларга дуза көргүзери дыл башкыларындан негеттинип турар.

Мугур-Аксы ортумак школадан А. Сотпа демир хомуска ойнап, К. Чаш, Х. Эрес-оол эки каргыраалап, сыгырхаанар, ынчалза-даа каргыраа, сыгыт, хөөмей жанры сүргеш, боостаа-биле улуг күш үндүрер он күүселделерге бичии кижилер бергедээшкиннерге таваржып, эстетиктиг утка-шынарны хаңдырып шыдавайн баары эскертинер, ону дараазында көрүлделерге барымдаалап көөрү чугула. Танцыларга кайы-даа школа улуг күштү үндүрген болза-даа, эрткен көрүлделер-биле катаптажып турары-биле шоолуг-ла чаа, солун түве бербээн, өске жанрларны олар саны-биле хөме базып, хөлегеленкен деп чугаалап болур. Көрүлде школачыларны түве болганда, ооң репертуары өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-биле, өреникчилериниң амыдыралы-биле холбашкан турар ужурлуг. Ындыг холбаа эвээш болганы харааданчыг. Хеп-сын талазы-биле кайы-даа школада чемелексенчиг түве чок, бөдүүн, шевергин. Сцена культуразын бедидер, хөгжүм үделгезин өреникчилериниң боттарынга хүлээндирер аргаяы башкылар чедип алза эки ышкаш.

Школачылар көрүлдезинге уран чурулганы, дааранылганын, техниктиг чугаадылганын делгелгезин организаставайн барганы четпес, ындыг делгелгелерни кылыр эптиг үе чогумна ол болгу дег.

С. МОЛДУРГА.

СЕТКИЛИМГЕ ТААРЫШТЫ

«Оруктар, оруктар...» деп шин — В. Серен-оолдуң чогаадыкчы ажылынаң өзүп орарын толаргай херечилеп турар. Аныяк чогаалчы түгле шулук бижиири-биле кызыгаарлаттынмайн, калбак чогаал жанрынче кирип, күжүн шеней турары помчукчулар, көрүкчүлер бистерге өөрүнчүг-дүр.

Мээн бодан турарым-биле алырга, шиниң сөзү чедиптир, утказы көрүкчүнү бодандырып кээр кылдыр уран-чечен көргүскени—тывыштыр ажылдың түңнели-дир. Автор амыдыралдың нарын, берге оруктарын чоннуң аргыжары ужуралдарлыг улуг оруктары-биле холбап көргүспүшаан, бөгүнгү амыдыралыышта коммунистиг ниитилелдиг тургузукчуларының моральдыг мөзү-шынарларының канчаар хевирлеттинин турарын боттуу-биле көргүзүп турар. Ол бүгүнү нөл маадыларының овур-хевирлериндеп шин үезинде көөр бис.

Амыдырал, ылаңгыя аныяк кижилериниң мурнунга нарын айтырыгларны салып турар болгай. Ынчангаш оларның мөзү-шынарын хевирлеп кижизидериниге коллектив кежигүннериниң, өг-бүленің ролю бедээн. Ажылчы чон ортузунга кижизидилге айтырыгларынга хамаарыштыр эвээш эвес хемчеглерни чорудуп турар. Олар аныяк-оскенге эки салдарны чедирип турза-даа, чамдык ийи-чаңгыс кижилер бот-тогдунган, «думчуу тыртыа» бөөр түүлдер база бар. Амыдыралдың шак ындыг хевирлиг четпес түүлдерин В. Серен-оол болдунуң шиизинде ажыглаан, Төрээн чуртунуң, чонунуң мурнунга хамааты хүлээлгезин ак сеткилдиг эвес күүседип чоруур ийи-чаңгыс кижилерни чоптүү-биле сойгалап турарынга каттыжар мен.

«Оруктар, оруктар...» ышкаш бедик утка-шынарлыг солун шиилерни чогаалчылардан ам-даа хөйү четтикпейн манап турар бис.

А. НАТПИТ-ООЛ.
Торгалыг, Өвүр район.

ТЕАТР болгаш КӨРҮКЧҮ

МАГАДАДЫМ

В. Серен-оолдуң «Оруктар, оруктар...» деп шиизин республиканың хөгжүм-шин театрының артистериниң тургусканы—кодээниң ажыл-ишчилерин улуг сонуургаткан. Бо чаа шиини көрүп орган, ооң утказынче кижи хаңылаан тудум-на амыдырал каас-чараш, хөй таладыг деп түңнелди үндүрүп, бистиң ажыл-хөрээвисте ам-даа бар четпестерни чайладып үзүткаарынга үлуг-хуузун киирикзээн кээр.

Ук шиниң маадыры аныяк оод Хереддиң овур-хевири, ооң төлептиг аажы-чаңы сеткилинин өөрү. Үлегерлиг маадыларга удурланышкак, хуузунда эрге-ажыын бодаар, боттогдунар хөөнүг Наскыл чижектиг багай талалыг маадыларының овур-хевирин көрүп, оларның-биле база таныжар аргалыг болдувус.

Аныяк авторнуң бижээн баштайгы шиизи амыдыралчы айтырыгларны кодүрүп, көрүкчүлериниң таалалын хайныктырып турар. Шынап-ла бистиң аравыста чамдык донгуй сеткилдиг, арагадарыже сундуглар, алыскакчиксек хөөнүг ийи-чаңгыс кижилер ам-даа таваржып турар, оларга эптеп чок байдалдарны тургузаары-биле профилактиктиг ажыддарны кылып чорудуп турар болгай бис.

Артистер Хертек Ширин-оол, Монгуш Дыртык болгаш өскелериниг-даа ойнаанын магадап көрбүшаан, өөрүп четтириишкиннин чылыг состерин чугаалаксадым.

Р. ЧАНЧЫП.
Улуг-Хем район.

ХООЧУННАРДАН ӨӨРЕНМИШААН

Фотоинформация

Эрзиниң амыдырал хандырылга комбинадының даараныла цегиниң ажылчыннары — колдуунда аныяктар. Олар аргамергежилдиг хоочуннарның дуржулгазын чүтүүлдүг шиңгээдип ап, кызымаккай ажылдап турарлар.

Цехтиң коллективи даараан хептериниң шынарын, ажылдың ажыктыг чоруун улам бедидер дээш демисежип, бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген ажылдап турар.

Үстүнде чурукта: быжычылар Светлана Чамзырың, Ольга Чылдаа, ортузунда — даараныкчылар Тамара Намзыроай, адаанда —Валентина Намзырай биле Наташа Дүлүметова. (дааранып орар).

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотолары.

ХҮЛҮМЗҮРҮГДЕН ЭГЕЛЭЭР

Чадаананың № 1 ортумак школазының улуг залынга аялгага аяннаштыр адыш часкаашкынынга үдегкен найырал дугайында ыры чаңгыланып турган.

...Ак-көк кылаң дамырактар
Агым хем бооп хуула бөөр.
Хүлүмзүрүг ойнай бөөрге
Күштүг, чылыг найырал
ол...

Ырыны залда орган улуг, бичии кижилер шуптузу ырлажырга хүлүмзүрүг чайынаан арыннардан найыралдың хей-аъды көстүп турду.

Чадаана школазынга Кызылдың № 15 школазының башкыларының, өреникчилериниң төлээлери найырал, дуржулга солчулгазы-биле аалдап чорааны ол. Ырыны ийи школаның өреникчилери, башкылары ырлаарга ону № 15 школаның башкызы Л. Коржавина шаннога үдеп берген. Кызылчыларның найыралдың солун концертинге бараалгаткан бир ырызы ынчалдыр найыралдың илерели бооп хуулган.

Кызылдың № 15 школазының директору баштаан бөлүк башкылары, концерттиг, спорт маргылдаазы эрттирер командаларлыг өреникчилери Чадаананың № 1 ортумак школазынга чадаанажыларның эрткен чылдың декабрьда оларга аалдап четкенинге харыы кылдыр чорааны ол. Ындыг удур-дедир дуржулга солчулгазының харылзаазын республиканың эң хой өреникчилерлиг улуг ийи школазы доктаамал эрттирип турарын шиитпирлээннер. Кызылдың № 15 школазы республиканың башкылар билим бедидер институдунуң, а Чадаананың № 1 школазы РСФСР-ниң национал школаларының эртем-шинчилел институдунуң Тывада лабораториязының бааза школалары бооп турар. Бо талазы-биле-даа ажылдарны чорударынга ол тургустунган харылзаа ажыктыг болур. Чадаананың башкылары Кызылга чорааш, № 15 школада кабинет системазы-биле, өөредилгени организастааны-биле таныжып, дуржулгалыг башкыларның кичээлдеринге олурушкан. Өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле дуржулга солчуушкуну, бот-боттарында эки талаларны өөренип ап, нептередири-биле ажылды дугурушкан, ийи школаның аразында социалистиг чарышты чарган.

Д. ДҮЛҮШ.

КУШТАР ХҮНҮНГЕ

Республиканың аныяк натуралистер станциязынга Кызылдың школаларындан бойдуска, дириг амытаннарга ынак чүс ажыг уруглар чыглып келген. Олар «Куштар хүнүн» демдеглээр дээш үр болгаш хей ажылын түңнеп турганы ол. Хана солуннарны, монтаж-плакаттарны, куштар дугайында викториналарны аскылаан, куштар дугайында, оларны камгалап, азырап-каракта эр, өстүрер дугайында билигмергежилинге маргышканнар.

Кол-ла түве түл дээрге, уруглар чаныып кээр куштарга бажыңчыгаштарны кылгылааш, аскан.

ЧУРУКТА: уруглар куштарга бажыңчыгаштарны азып тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

КЫЗЫЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Найысылалдың шыдыраа клубунга март 27-ден 29-ка чедир шыдыраага Тыва АССР-ниң школачыларының бирги чери дээш маргылдаа болуп эрткен. Аңаа районнардан болгаш Кызылдан чеди команда киришкен. Маргылдаа швейцар системаның чурумун ёзугаар алды салыг болган.

Оолдарның бөлүүнден баштайгы салыларда Кызылдың төлээлери А. Кольчикөө, Н. Куная, Хандагайты школазының өреникчизи ийиги разрядчы Р. Монгуш кымгадаа уттурбайн турганнар. Р. Монгуш А. Кольчиков-биле ойнаан, бир санны чидирген. Кызылдың № 7 школазының сески классының өреникчизи Николай Куная республика чемпиону атка төлептиг болган. Дараазында шаннадыг черлерни А. Кольчиков, А. Чүлдүм (Барыын-Хемчик район) ээлээн.

Уруглардан шаннадыг черлерни Е. Емельянова, К. Куная (ийилээ Кызыл), Г. Лыткина (Каа-Хем) олар алганнар.

Команда талазы-биле бирги черни Кызылдың шыдыраачылары ээлээн. Ийиги, үшкү черлерни Өвүр, Каа-Хем районнарның шыдыраачылары алган.

Н. ШИШИГИН,
кол судья.

1977—1978 өөредилге чылында хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг салбырга студентилер хүлээп алырын Күрүненің Чөөн Сибирьде культура институду чарлап тур

1. Библиотека факультеди (хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг) уруглар литературазы, массалыг библиотекаларын база ниитилел-политиктиг литератураның талазы-биле тускай эртемниг дээди мергежилдиг библиотекарьларын-библиографтарын белеткээр.

2. Культура-чырыдыышкын ажылының факультеди (хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг) клуб ажылының организакчы методизи, бот-тывынгыр театр коллективиниң режиссёру, ырының бот-тывынгыр коллективинин удуртукчузу, клубка массалыг көргүзүглериниң режиссёру тускай эртемниг дээди мергежилдиг клуб ажылдакчыларын белеткээр.

Түгле—хүндүскү салбырга: хореографтыг бот-тывынгыр коллективтин удуртукчузун, кино-фотонуң бот-тывынгыр студиязының режиссёрун белеткээр.

Түгле бот-өөредилгелиг салбырга: улустуң хөгжүм хереселдериниң бот-тывынгыр оркестриниң удуртукчузун белеткээр.

Билдириишкиннерни бот-өөредилгелиг салбырга апрель 20-ден май 31-ге чедир, хүндүскү салбырга июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Билдириишкинге кожар документилер:

1. Дээди өөредилге черлерингe кирерлериниң характеристиказы.
2. Ортумак эртемниг дугайында документ (боду-биле).
3. Бүдүрүлге азы албан черинин администрациязының ыызытканы күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажыддан турарларга).
4. № 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы.
5. Дорт фото-чуруктар (бөрт чокка, 3х4 хемчээлдиг).

Киреринің шылгалдаларын орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүүнүге, дашпыкы дылга библиотека факультединге болгаш культура-чырыдыышкын ажылынын факультединге тускай эртемнерге өөренирлер дужаар.

Институтка киреринге күүсеннер билдириишкиннеринге кандыг факультетке болгаш кандыг тускай эртемге өөренирин күзеп турарын айтыр ужурлуг.

Киреринин шылгалдаларын бот-өөредилгелиг салбырга июнь 1-ден 20-ге чедир, хүндүскү салбырга август 1-ден 20-ге чедир чорудар.

Өске хосрайлардан келген студентилерге ниити чурталга бажыңнарын бөөр.

Институттуң адреси: 670005, Улан-Удэ хоорай, Терешкова кудумчузу, 1. Телефон: 3,29-83 азы 3-07-94.

Кызылдың аъш-чем садыы часкы-чайгы үеде квас, пиво, мороженое, погаалар болгаш фруктулар садарынга садыгжыларны ажылче чалап тур.

Ажылга пенсионерлерни база хүлээп алыр. Ажыл төлевири пенсияга хамаарышпас.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Октябрьская 29, Аъш-чем садыы, кабинет 11.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН
10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Чаңгызы шуптузу, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.15—«Эмчи чаладынар бе?» Уран-чечен фильм.
12.25—«Миллионнарны лепинчи университеди». «Профэвиледдер —коммунизмниң школазы».
КЫЗЫЛДАН
12.55—«Бошивурнуң түрээ». Уран-чечен телефильм. 4-кү серизязы.
13.45—17.00—Чаңсар.
МОСКВАДАН
17.00—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Эзлчег», 2. «Идеелдер үезин», 3. «Кадыкты канчаар хайындырарыл?».
17.40—М. Ю. Лермонтовтуң поэзиязы. «А. Одоевскийниң альбому».
18.20—Уругларга фильм. «Куштар бистиннге чаныып келир». Уран-чечен фильм.
КЫЗЫЛДАН
19.30—Телемедээлер.
19.45—«Уг шилин алдынгандa». Телефильм.
20.00—«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин —амыдыралга». Дамчыдылга.
20.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа.
20.45—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
20.50—«Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейниң шиги фестивалы. Венгрия.
21.15—«Адыг» Уран-чечен фильм.
22.00—«Бистиң намдарывыс. 1938 чыл».
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—00.30—«Бо кара алдеп хөгжүмчүлер». Эстрада программазы. Режиссёр Л. Гайдайның фильмнеринге композитор А. Зацепинниң музыказы.

Алгаар

Бөгүн Кызылда болгаш республикага ниитиал-биле улуг өскерлиишкин чок агаар болур. Хаттың дүргени секундада 3-тен 7 метр болур.

Агаарның температуразы: республиканың мурнуу-барын районнарынга 5-тен 10 чедир, артканнарынга—1-ден 6 градус чедир чылыг болур.

Кызылга бөгүн 6—8 градус чылыр.

АПРЕЛЬДЕ АГААР

Чөөн Сибирьге апрельдин баштайгы он хонуунда соңгу талазынга агаарның температуразы дүне 25—30, чамдык черлерге 40 градус чедир соор, хүндүс 10—20 градус чылыг болур. Оон арткан үелерде соңгу талазынга: дүне 10—15, чамдык черлерге 20 градус соок болур, хүндүс 0-дан 5 градус, чамдык үелерде 6 градус чедир чылыр. Чөөн Сибирьнин мурнуу талазынга апрельде агаарның температуразы: дүне 7—12 градус, чамдык черлерге 19-тан 24 градус, чедир соор. Хүндүс калар беш градустан 10—15 градус чедир чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Курлавырда полковник» 9.30 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаа мультипликациялар» 9.30, 15.35, «Ажыг кат» 10.55, 14.10, «Өлүм чок чорук» 12.20, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Витя, Маша болгаш далай чадаг шеринин дугайында» 10.00, «Танцычы кыс» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Суг ээзи» 13.30, «Доктор Франсуаза Гайан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Улут-Хем» ресторан аштакчыларны, хеп азыкчыларын, швейцарны, сантехникчи, сава чуур кижилерни, повударлы, буфет садыгжыдарын, кухня ажылчыннарын, администраторну ажылче чалап тур.

Келир черинин адреси: Кызыл хоорай, Октябрь кудумчузу, 18.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чаза киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретарваттың, 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. ЧАГЫГ № 143.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргеделиниң типографиязы (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00101